

Ayasofya Niçin Şimdi Açıldı?

Cafer Talha Şeker, 24 Temmuz 2020

<https://ordaf.org/ayasofya-nicin-simdi-acildi/>

Ortodoks halklar genel olarak milliyetçi veya muhafazakârdır. Bu ülkelerin hükümetleri için Ayasofya gibi mekânların statüsü ve geleceği daima önemli olmuştur. Elbette Türkiye’de de muhafazakâr hükümetler Ayasofya’yı aslına döndürmeyi sadece siyasi değil aynı zamanda tarihi bir hedef olarak görmüşlerdir. Bugün ibadete açılması, küresel siyasette ABD – Çin arasında yaşanan gerilim, ‘Yeni Dünya Düzeni’ tartışmaları ve Doğu Akdeniz’de yeni jeopolitik ittifakların oluştuğu günlerde gerçekleşmiştir. Nitekim Doğu Akdeniz’de eski Kıbrıs meselesinden sonra 2009’da başlayan yeni jeopolitik rekabet Türkiye ile Yunanistan’ı karşı karşıya getirmektedir.

.....

“**Ayasofya** 1920’lerde de müze yapılabilirdi, neden 1934’te bu karar alındı” diyenler olduğu gibi “17 senelik **AK Parti** iktidarında neden bu karar şimdi alınıyor” diyenler de oldu. Öncelikle şunu ifade etmek istiyorum. 1934’teki karar da bugünkü karar da jeopolitik şartlar ve “Yeni Dünya Düzeni” ile alakalıdır. Böyle kararlar, içinde yaşadığı dünyanın şartlarından bağımsız değildir.

Ekim 1918’de Osmanlı Hükümeti’ni temsilen Mondros’taki **İngiliz** zırhlısında ateşkese imza atan Rauf (Orbay) Paşa, basına yaptığı açıklamada İstanbul’un işgal edilmeyeceğini garanti ettik demişti. Ancak iki hafta sonra İngiliz-Fransız-İtalyan donanmaları (savaşarak geçemedikleri) Çanakkale Boğazı’nı sessizce geçtiler ve İstanbul açıklarında demir attılar. İlk defa böyle bir haçlı donanması Marmara’ya girip Osmanlı başkenti önüne geliyordu. İngilizlerin 1807’de Marmara’ya girişi vakidir ancak o günkü İngiltere İstanbul’u işgal edecek kuvvette değildi. İngiliz donanması kısa süre sonra çıkıp gitmişti.

İngiliz Elçi Soruyor: “Ayasofya Kilise Olabilir Mi?”

İngilizler, Osmanlı’nın bu zor anında **Doğu Akdeniz**’de Yunanistan’ı Türklere ve gerekirse Fransızlara karşı kullanmak istiyorlardı. Atina’daki İngiliz Temsilcisi Lord Granville, Venizelos ile Kral Aleksandros yanlıları arasındaki anlaşmazlıkları takip ediyordu. Haçlı donanmasının Ayasofya yakınına demir atmış olmaları Hristiyan dünyada heyecana yol açmıştı. Lord Granville, Yunanistan’da bu heyecanın Venizelos lehinde kullanılıp kullanılamayacağını araştırmaktaydı.

İngiliz Temsilci, Kasım sonlarında Londra’ya gönderdiği raporlarında Ayasofya’nın kiliseye çevrilmesinin mümkün olup olmadığını sordu: “İngiliz Hükümeti, Osmanlı Hükümeti ile

temas kurup bunu talep edebilir miydi?” Dikkat çekicidir ki Temsilcisi Granville, böyle bir talebe Hindistan’da İngiliz idaresinde yaşayan milyonlarca Müslümanın nasıl tepki vereceğini (isyan edip etmeyeceğini) Anadolu Müslümanlarının tepkisinden daha çok önemsiyordu. Çünkü Hindistan’da kurulu bir düzen vardı, Anadolu’da ne olacağı ise henüz belli değildi.

Dışişleri Bakanı Balfour, Osmanlılara Ayasofya dayatması yapılırsa Hindistan’da kontrolün zorlaşacağından emindi. Atina’daki temsilciye şimdilik böyle bir teşebbüsün mümkün olmayacağını bildirdi. Osmanlı Hilafeti ayakta iken o gün gündeme getirilmesi mümkün olmayan böyle bir hadise, yıllar sonra Balkan Paktı gündeme geldiğinde sanki yeniden ele alınacaktı.

Büyük Harp sonrası yeni düzeni kurmaya çalışan İngiltere ve Fransa, 1920’lerde Osmanlı’nın çöküşüyle oluşan yeni Ortadoğu’yu düzenlediler. 20’lerin sonlarından itibaren Doğu Avrupa’yı düzenlenmek zorundaydılar. Bunun için Balkan jeopolitiğinde önce Sovyetlere sonra Almanlara karşı Londra ve Paris ile uyumlu bir jeopolitik ittifak oluşturmak gerekiyordu. Osmanlı sonrası kurulan yeni ülkeler arasında bir barış ortamı için diplomasi başlatıldı. 30’lerin başlarında Avrupa’da yapılan konferanslar ve görüşmeler esnasında Ayasofya Camii de ibadete kapatılıp restorasyona alınmıştı. Amerikalı Bizans Enstitüsü’nün kurucusu Thomas Whittemore tarafından yürütülen restorasyonun 1931’den 1935’e kadar sürdüğü dönemin gazetelerinde yazmaktadır. Bu tarih aralığı, Balkanları ortak güvenlik anlaşmasıyla birleştirme yolunda diplomasi trafiğinin arttığını göstermektedir. Whittemore’un Atatürk ile görüşmesinin ertesi günü Ayasofya’ya gittiğinde kapıda ‘Müze, tadilat için kapatılmıştır’ yazdığı rivayeti, ‘‘Ayasofya’yı Türklerden kurtaran kahraman’’ rolüyle ülkeler arası seyahat eden Amerikalı Bizantologun faaliyetlerini abartmaktadır. Ortadoğu’ya arkeolog rolüyle gelip ‘‘Arapları Türklerden kurtaran adam’’ iddiasını sahiplenen Lawrence’ı hatırlatmaktadır. Hâlbuki meselenin jeopolitik cephesi vardır.

1933’te Almanya’da Hitler’i iktidara taşıyan Naziler, Avrupa’da oyunu yeniden değiştirecek büyük bir kavgaya hazırlanıyorlardı. Bunu gören İngiltere ile Fransa, Lozan’da Türklere bırakmadıkları boğazların kontrolünü 30’larda Montrö’de Ankara’ya bırakacak ve Doğu Akdeniz’de Hatay meselesi gibi jeopolitik problemleri Türkiye lehinde çözmek zorunda kalacaklardı. Filistin’de isyanlar başlamıştı. Ancak önce Balkan Paktı gibi bir oluşumla Doğu Avrupa’da set oluşturmak istiyorlardı. Türkiye’nin de çıkarına olan Balkan ittifakı, **Ortodoks** Balkan ülkeleriyle Türkiye’yi bir araya getirecekti. Almanya’ya karşı ittifaklar kurmak gerekiyordu.

1934’te imzalanan Balkan Paktı, üç Ortodoks ülkenin (Yunanistan, Yugoslavya, Romanya) Türkiye ile ortak güvenlik ve işbirliğine imza atmasını sağladı. Ancak bu ülkelerde muhafazakar ve milliyetçi halkın gözünde Türkiye ‘‘eski sömürgeci güç’’ ve ‘‘tarihi düşman’’ idi. Böyle bir ülkeyle kime karşı ittifak edilebilirdi. Tam olarak böyle kritik bir zamanda Ankara’nın aldığı radikal karar ile zaten bir süredir restorasyon gereği ibadete kapalı olan

Ayasofya, cami statüsünden çıkarıldı. Kilise yapılması mümkün olmayacağından müze yapılarak Balkan Paktı'na imza atacak üç Ortodoks ülke hükümetlerine yardımcı oldu. (O günkü Ruslar Komünist rejimden ötürü buna itiraz edemediler.) Bu stratejik hamle sayesinde jeokültürel bir bariyer aşılarak dört ülke arasında jeopolitik ittifak sağlanabildi.

Bir Sonraki Adım: Doğu Akdeniz ve Adalar Mı?

Ortodoks halklar genel olarak milliyetçi veya muhafazakârdır. Bu ülkelerin hükümetleri için Ayasofya gibi mekânların statüsü ve geleceği daima önemli olmuştur. Elbette Türkiye'de de muhafazakâr hükümetler Ayasofya'yı aslına döndürmeyi sadece siyasi değil aynı zamanda tarihi bir hedef olarak görmüşlerdir. Bugün ibadete açılması, küresel siyasette ABD – Çin arasında yaşanan gerilim, 'Yeni Dünya Düzeni' tartışmaları ve Doğu Akdeniz'de yeni jeopolitik ittifakların oluştuğu günlerde gerçekleşmiştir. Nitekim Doğu Akdeniz'de eski Kıbrıs meselesinden sonra 2009'da başlayan yeni jeopolitik rekabet Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirmektedir.

Son yıllarda İsrail ile Mısır'ın Yunanistan'ı desteklediği bir ortamda Türkiye ile Libya arasında yakınlaşma ortamı oluştu. Küresel aktörler de bu bölgesel rekabetin arkasında yer almaktadır. Haziran 2020'de İsrail ile Yunanistan'ın imzaladıkları gaz boru hattı antlaşmasından sonra İsrail Başbakanı B. Netanyahu "İsrail, enerjide süper güç oluyor" demişti. Ayrıca İsrail ile Yunanistan arasında yapılan görüşmelerle askeri ittifak antlaşmasının imzalanacağı ortaya çıkmıştı.

İki ülke arasında (Türkiye'ye karşı stratejik ittifak oluşturacak olan) askeri antlaşmanın imzalanacağı gün, 2 Temmuz 2020, Türkiye de Ayasofya için bir karar alacağını ilan etti. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ayasofya'nın müze statüsünün cami olarak değiştirilmesi için çalışma yapılması talimatını verdi. Bunun üzerine Danıştay'da bekleyen bir davanın 2 Temmuz'da açıklanacağı dünyaya duyuruldu.

Yunanistan, İsrail ile askeri işbirliği antlaşmasını imzaladı. 7 Temmuz'da onayladı. Yunan basınına göre iki ülke "enerji müttefikleri" oldular. Böylece İsrail – Kıbrıs arasındaki gaz, Yunanistan'ın da desteğiyle Avrupa'ya ulaştırılacak diye bir kez daha ilan edildi. Ancak Yunanistan Balkan Paktı öncesi Ayasofya'nın müzeye çevrilmesiyle Ortodoks dünyada elde ettiği itibarı bu kez İsrail ile askeri antlaşmaya imza atarak kaybetmeye başladı. Askeri işbirliğine göre bölgedeki boru hattı döşeme faaliyetine Türk gemilerinin "tacizde bulunmaması gerekmektedir."

Ekonomisi zor durumda olan Yunanistan'ın Türkiye'ye direnecek caydırıcı askeri harcamalar yapmaya bütçesinin müsait olmadığı bilinmektedir. Geçtiğimiz yıllarda Yunan jetlerin Türk jetleri yüzünden Ege'de uçtuğu ve bütçeye zarar verdiği Yunan basınında tartışılmıştı. Türkiye, Fransa ile yakınlaşan Yunanistan'ın İsrail ile işbirliğini önleme noktasında

Libya'daki pozisyonu güçlendirmek zorunda kalmıştır. (Türkiye – Libya işbirliğindeki ortak çıkarlar elbette bununla sınırlı değildir.)

Ayasofya'ya iç siyaset açısından bakarsak, seçim arifesinde atılmış bir adım olmadığından istismarcı bir niyet aranması mümkün değildir. Hukuken gerekli adımlar atılmıştır. Lozan'ın yıl dönümüne denk gelen 24 Temmuz Cuma günü fiilen ibadete açılması milli ve manevi düşünceyi güçlendirmiştir. Post-korona döneminde zaten bir süre ziyaretçi almayacağı belli olan Ayasofya'nın artık kendi halkına açılması, bunun için de camiye döndürülmesi Türkiye'de olumlu karşılanmıştır. Ayasofya'nın misak-ı milli sınırları içerisinde kaldığı sürece ibadete açık kalması bu şehri alan milletin en tabii hakkıdır. İbadete açılması, onlarca senedir süregelen gereksiz tartışmaları ve iç siyasette malzeme edilme potansiyelini sona erdirmiştir. Dolayısıyla bazılarının zannettiği gibi resmi tarihe meydan okuma değil, Atatürk'ün o günkü jeopolitik zeminde (zaten ibadete kapalı olan Ayasofya camiini müze yaparak) rasyonel davranması gibi bugünkü jeopolitik dünyada (zaten turizme kapalı müzeyi cami yaparak) atılmış rasyonel bir adımdır.

Dış siyaset nazarından bakıldığında ise, Türkiye'yi dar bir kıta sahanlığına hapsetmeye çalışarak bölge pazarında pazarlık edemez duruma düşürme stratejilerine meydan okuyuşu temsil etmektedir. Ayasofya'nın yeni statüsü Atina'nın kendi halkı ve Ortodoks dünyadaki itibarını düşüreceği gibi belki de önümüzdeki dönemde (70'lerde yaşananların da ötesine geçilerek) Yunanistan'ın Adalar'daki hâkimiyeti tartışmaya açılacaktır.

Ayasofya muhtemelen bir başlangıçtır. Tarih ve coğrafya Türkiye'ye tek yönlü yollar sunabilir. Önümüzdeki günlerde Doğu Akdeniz'de radikal adımlar atılabilir, Suriye – Kıbrıs – Libya hattında sürprizler yaşanabilir. Karadeniz, Kafkasya ve Balkanlar da öyledir. ABD'nin küresel rolü değişirken Türkiye iddialı olacaktır. Yeni Dünya Düzeni gereği ya Türkiye kendisine bir rol biçecek yahut başkaları ona bir rol bulacaktır. Ankara, kendi iradesini kullanmaya kararlı olduğunu göstermektedir.

Kaynak: ORDAF